

SARS E NTSHA MAIKUTLO MABAPI LE DIKGOKA TSA BONG LE DIKGOKA KA KAKARETSO

Ho arabela boemo ba renang jwale ba dikgoka naheng ya rona, Khomeshenara ya SARS Kieswetter o rometse molaetsa ona basebetsing.

Basebetsimmoho ba ratehang,

PRETORIA, Labohlano 13 Loetse 2019 - Ke ngola mona jwalo ka mora, moena, molekane, ntate le ntatemoholo. Ke ngola ke saretswe haholo - ke saretswe ka lebaka la bao re ba ratang, ke saretswe boemong ba basadi kaofela, bomme, dikgaetsedi, borakgadi le banana ba iphumanang ba le setjhabeng se nang le mehopolo ya kgale ho tsa bong.

Ke ngola ke swabile - ke swabetse hore rona jwalo ka setjhaba ha re kgone ho fana ka tiisetso ho bana ba rona ba ntseng ba hola hore re tla ba hlokomela. Ke swabela hore ho ba mosadi feela kapa ngwana naheng ena ya rona, ke ho ba kotsing ya dikgoka le tlhekefetso. Ke tletse tshwabo hobane ha re kgone ho sireletsa bana ba bannyane ho wela ka hara matlwana a tshakilweng le ho timela ka tsela e kgopo, mme kahoo ba tingwe monyetla wa ho phela ha monate.

Re setjhaba se itwantshang ka bosona. Ho hana sena ke ho ba karolo ya bothata. Ho itholela feela ho re etsa hore re se be le molemo, re se kgone ho rarolla semelo sena se sa amoheleheng Afrika Borwa. Ha re lwanele rona, re lwana ka borona. Dilemo tse fetang 300 tsa kgatello le ho tingwa monyetla di re fetotse setjhaba se mabapi le "rona le bona". Re lokela ho ithutulla seo mme re ithute hore ho ba Moafrikaborwa ho bolela eng.

Re phakisa ho bua ka ditlhaselo tsa basadi e le Dikgoka tse mabapi le Bong. Sena se batsi haholo, ke pebofatso mme ha se totobatse ditaba hantle. Re lokela ho bitsa sena seo e leng sona. Ditlhaselo tsena tse dikgoka tse etswang ke banna basading, bananeng le maseeng, ke ntho e nyonyehang le e mpe haholo. Ho tshwanetseng ke hore sena se bitswe Dikgoka tse Hlohleletswang ke Banna.

Basadi ha ba lokela hore ba itshireletse kgahlano le banna. Ba lokela ho ikutlwa ba sireletsehile le ho bolokeha ha ba na le rona jwalo ka banna. Ba na le tokelo ya ho ikutlwa ba sireletsehile. Masiu a mabedi a fetileng, moradi wa e mong wa basebetsimmoho ya leng dilemo tse 26, nakong eo a neng a tswa mosebetsing ka yona o ile a hlaselwa ka dikgoka ke lekwala la monna ya hlorisang mosadi ya sa kgoneng ho itshireletsa. Ho tshwana feela le diphoofolo tse ding, o ntse a tswela pele ho itsamaela ka bolokolohi mme o ikemiseditse ho boela a phetha ketso ena e tshabehang hape, ha yena ka lehlakoreng le leng a lokela ho tobana le tshithabelo ya maikutlo le kotsi ya ho lematswa ke sena le ho thefula seriti sa hae.

Ekaba ke basadi, banana le bana ba bakae ba tlamehang ho phela ka letswalo la ho hlaselwa le ho hlekefetswa ka dinako tsohle?

Ditlhaselo tsa moraorao tjena tsa bomphato ba rona ba Mafrika tse tsejwang e le '*xenophobia*' (lehloyo la melata) Empa sena se feta hona, ena ke ketso e hlokang botho le ya bonokwane. Sena se senola tse ngata mabapi le rona jwalo ka setjhaba ho feta se mabapi le baena le dikgaetsedi tseo re di hlaselang. Ehlile, boitshwaro bona bo sa amoheleheng bo bakwa ke hore ba bangata ba rona ba ntse ba iphumana ba le bofumeng bo matla mmoho le tlhokeho ya mosebetsi hodima ho se lekane ho ntseng ho hola.

Masalla ana a manganga a mokgwatshebetso wa kगतello wa Apartheid ka boona ke ketso ya dikgoka kgahlano le batho rona. Ha feela boemo ba bophelo ba Mafrikaborwa bo ntse bo sa fetohe mme ba sa une molemo wa ditholwana tsa demokrasi, re ke ke ra ikutlwa re bolokehile. Tlhokeho ena ya toka, eo boholo ba yona e jarilweng ke batho ba batsho, haholoholo basadi le bana, e dutse e le kotsi ya toka bakeng sa rona bohle. Mabota a malelele le baahi ba phelang ka hara diheke a re fa polokeho ya lefeela mme tsena di ke ke tsa dula nako e telele. Kgalefo le ho hloka mamello ka mora dilemo tse 26 tsa demokrasi di a utlwahala, sena ke sekgopi ho rona kaofela ruri.

Tlaleho ya moraorao tjena e re hlokomedisa ka ho eketseha ha bonokwane bo dikgoka mmoho le ditlolo tsa motabo. Sena se hlahisa hore, re naha e ntweng ka boyona jwalokaha ho buuwa jwalo ke ba bang.

Ke boela ke ngola mona ke le Khomeshenara ya Ditshebeletso tsa Lekgetho tsa Afrika Borwa. Lengolong la ka la pele ka la 1 Motsheanong 2019, ke ile ka itlama, hara tse ding, "ho sebeta ka matla ho hlaola tlhekefetso ya mofuta ofe kapa ofe, ho kenyeleditswe le kgethollo ya borabe le ya bong" mme ka le mema hore le itshware ka tsela "e hlomphang basebetsimmoho, le ho ba tshwara ka tsela eo le wena o batlang ho tshwarwa ka yona; ho ba mohlabani kgahlano le tlhekefetso ya bong le mofuta e meng ya tlhekefetso" le "ho ananela tshekamelo e mabapi le tsa borabe, setso, sedumedi, motabo mmoho le dintlha tse ding tsa bohlokwa tse mabapi le phapano".

Jwale ke etsa boipiletso ba hore ntlafatse dipuisano tsa rona tsa ka hare ho phahamisa phadimeho le ho rala boitshwaro boo re bo batlang ho lwantshana le dikgoka tseo re tsejwang ka tsona.

Jwalo ka mokgatlo, SARS ke seipone sa seo setjhaba e leng sona. Kahoo ho seollwa ha setjhaba e boela e le ho seollwa ha rona. Re lokela ho ipotsa dipotso tse thata tse mabapi le hore na re na le seabo kapa hona ho lwantshana le dikgoka tseo re di bonang setjhabeng na. Mabapi le sena, ke batla ho qala ka boiteko ba ho itjheba ho ipapisitswe le makgabane, maano le tseo re di etsang. Re boela re lokela ho ntlafatsa boiteko ba rona ba ho utlwisisa ka bobedi maemo a dikgoka, haholo kgahlano le basadi, le ho bontsha ka diketso seo re se lebelletseng ho ba bang.

Jwalo ka karolo ya se ka etswang ke hlahisa tse latelang:

1. Re kgethe letsatsi bekeng e tlang moo re tlang ho bula diofisi tsa rona ka mora hora ho dumella basadi ba rona ho ba karolo ya phadimehiso ho ya ka ofisi ka nngwe kapa ho ya ka ofisi e ntlokgolo;
2. Ho qala bekeng e tlang re behele ka thoko nako ya dijo tsa motshehare hang ka beke ho phatlalla le SARS bakeng sa dikgwedi tse tlang tse pedi hore re buisane ka tthekefetso ya banna ho basadi - basadi ba etelle dipuisano tsena pele, mme ba tlise dikgothaletso ho rona, mabapi le mehato ya nnete eo re ka e nkang ho fetola boemo ba basadi ho ya ho ile;
3. Re tla qala ka ho lekola botjha ditlwaelo tsa jwale tseo ho bonahalang di kgetholla basadi le/kapa tse kgothaletsang tthekefetso, mmoho le ho ntjhafatsa leano la rona la Tthekefetso ka Motabo. Ke behile nako le moralo o itseng wa diketso tse tlang ho etsahala ho tlisa diphetoho tsa makgabane, ditlwaelo le diketsahalo tsa mokgatlo wa rona;
4. Ke thehile mohlodi o tobileng ho shebana le dinyewe tsa jwale tsa Tthekefetso ka Motabo ho akareditswe le mefuta yohle ya ho kgoboswa le ho etswa mahlatsipa;
5. Ke laetse ba Tlhokomelo (*Wellness*) ho tla ka tshebeletso e akaretsang tsohle bakeng sa mahlatsipa a tthekefetso.
6. Karolo ka nngwe e lokela ho ba le motho ya tlang ho thusa le ho fana ka tshehetso le ho tshedisa mahlatsipa a tthekefetso.
7. Ke kopile karolo ya Dikgokahanyo ho theha phothale ya sephiri e tlang ho tshehetsa basadi ba hlekefeditsweng ka tsela e bonahalang le e tla ba ntlafatsang; mme
8. Ke kgethile moemedi ya ka sehloohong ho tshehetsa ofisi ya ka le ho ba teng bakeng sa mang kapa mang ya lakatsang ho hlahisa ho hong kapa ho tlaleha diketsahalo tse itseng tsa tthekefetso ka motabo.
9. Dintlha tse totobetseng tse mabapi le se builweng ho 7 le 8 ka hodimo mona di tla tsebahatswa bekeng e tlang

Ke ipiletsa ho basebetsimmoho bohle ba rona ba banna ho ema ka maoto le ho etsa hore ho be le tikoloho eo ho yona basadi ba tla ikutlwang ba sireletsehile. Jwalo ka banna re lokela ho bua.

HO SA LEKANE

Edward Kieswetter
Khomeshenara ya SARS